

Het atelier

Van Sarah Hall verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos *uitgevers*

De Michelangelo van Coney Island

De vrouwen van Carhullan

Portret van een dode man

De prachtige onverschilligheid

De komst van de wolven

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Sarah Hall

Het atelier

Vertaald uit het Engels door
Karina van Santen en
Martine Vosmaer

Ambo|Anthos
Amsterdam

De vertalers ontvingen voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

ISBN 978 90 263 5518 9

© 2021 Sarah Hall. All rights reserved

© 2022 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos *uitgevers*,
Amsterdam en Karina van Santen en Martine Vosmaer

Oorspronkelijke titel *Burntcoat*

Oorspronkelijke uitgever Faber & Faber Limited

Omslagontwerp Roald Triebels, Amsterdam

Omslagillustratie © Margot de Jager

Foto auteur © Nadav Kander

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor mijn dochter en mijn vader

Wie verhalen vertelt, overleeft.

Dat zei mijn moeder tegen me toen ik nog klein was, nadat ze een paar uur zoek was geweest. Ik wist zeker dat ze dood was en dat ik alleen achter zou blijven in het huisje op de hei. Toen ze thuiskwam, doorweekt en jasloos in het donker, begreep ze niet waarom ik huilde. Ze was gaan wandelen en had niet op de tijd gelet.

Wat moet ik in mijn eentje? schreeuwde ik tegen haar. *Ik kan niet voor mezelf zorgen.*

Dat was natuurlijk niet waar – ik kon de haard aanmaken, het fornuis bedienen, en tegen de tijd dat ik tien was kon ik haar auto besturen. Ik was klaar voor haar verdwijning.

Naomi keek naar mijn natte, ontredderde gezicht. Het hare was uitdrukkingloos. Ze haalde haar schouders op. *Wie verhalen vertelt, overleeft*, zei ze, alsof het een letterlijk advies was.

Naomi haalde vaak woorden en ideeën door elkaar, en ik dacht dat ze in de war was of het tegengestelde bedoelde: wie overleeft, vertelt verhalen. Ik probeerde haar te verbeteren, maar ze bleef erbij.

Dank je, Edith, ik kan staan.

Dit was haar standaardzinnetje, code voor hernieuwd gezag over mij, en niet onvriendelijk bedoeld. Op dat moment had ze al een paar jaar geen boek meer geschreven, haar workshops brachten heel weinig geld op en we sappelden. Weelderig, barok haar was over de sporen in haar schedel gegroeid. Als je haar zag, zou je niet zeggen dat ze alles opnieuw had geleerd, ook praten, ook haar naam schrijven. Ze had het overleefd – de catastrofale oorlog in haar hersenen en de reconstructie aan de buitenkant.

Ik heb erover nagedacht wat ze bedoelde. Is het mogelijk gered te worden, zoals Sheherazade, door de vijand met sprookjes te verleiden? Verklaren verhalen een ontregelde wereld? Misschien zei Naomi dat het leven maar een bedenkssel is, een versie die we nodig hebben om te aanvaarden dat we leven.

Vandaag heb ik mijn bed voorbereid. Nieuwe lakens strak over het matras getrokken, de geur van lucht en zon erin doordat ze buiten waren gedroogd, bloesem in de plooiën. Alweer lente – het lijkt de zwakke plek van de mens te zijn, wanneer we moe zijn na de winter, onze grip kwijtraken en aan ontsnapping denken. Ik herinner me een gezegde uit jouw land: verbrand in de lente niet de steel van de bijl. Ik heb soep gemaakt en wat zachte hapjes, genoeg voor een week of zo. Er liggen een paar boeken op tafel, waaronder dat van Naomi, en een bundel vertaalde gedichten. In deze tijd van het jaar verandert de hoek van het licht op de rivier, kruipt het schuin langs de muur omhoog het slaapkamerraam in. Het atelier beneden wordt als een gloeilamp verlicht.

Er is nog tijd om dingen te regelen, maar het meeste is klaar. Morgen ga ik naar de markt, naar de bloemenstal. Ik weet zeker dat Rostam zal vinden wat ik wil zonder sentimenteel te doen. Ik heb niet opgeruimd. We zijn wie we zijn, het heeft weinig zin ons anders voor te doen. Er staat toch niet veel in het appartement, en het laatste werk in het atelier is af, ligt gedemonteerd klaar om in elkaar gezet te worden. Mijn installateur heeft de ontwerpen en de maquette heel vaak bekeken, de berekeningen en de stalen wapening gemaakt. Het is te groot om binnen op te bouwen, al is het plafond hoog. Ik vertrouw Sean. Hij weet in welke richting het moet staan – naar het oosten, met de wind achter de rotor –, kent het gewicht en de windgevoeligheid van het bouwsel, weet hoe sterk het hout kan vervormen en werken zodra het buiten staat. Het is een vreemde gedachte dat ik het niet op zijn plek op de gedenkheuvel zal zien. Eerlijk gezegd kan ik er nu zelfs nauwelijks naar kijken. Er zijn momenten geweest dat ik de gezichten van de geliefden bedekte met zeildoek. Momenten dat ik ze te lijf had kunnen gaan met een hamer en een lasbrander.

Karolina heeft het project jarenlang, decennialang, uitgesteld. Ze kan allang met pensioen maar heeft een paar klanten aangehouden; ik heb geluk dat ze loyaal is. Deze opdracht is een nagel aan haar doodskist. Alle verborgen kosten en vertragingen. Het zal ongetwijfeld veel stof doen opwaaien als het eindelijk staat, en Sir Philip zal spijt krijgen van zijn besluit. Maar ik zal de fallout niet over me heen krijgen.

Er is niemand om te erven, dus heb ik geregeld dat Burntcoat naar The English Heritage gaat. De machines alleen al zijn duizenden ponden waard, en de gasbranders zijn in goede conditie,

ze zouden door dakwerkers gebruikt kunnen worden. Misschien zetten ze de werkruimte weer open en laten ze mensen binnen om te komen kijken. Er liggen sleutels bij de notaris en ik zal een set naar Karolina sturen met instructies. Ik weet zeker dat ze het scenario al heeft bedacht. Aan de buitenmuren, met name aan de woorden die erop zijn geschilderd, mag niets worden veranderd. Ik wil geen plaquette.

Ik zou het medisch centrum moeten bellen, maar ik ben er al in geen jaren geweest – ik had genoeg van de onderzoeken en de vragen, al die buisjes bloed, te horen krijgen dat er geen fysieke schade was, of neurodivergentie, te horen krijgen dat ik getraumatiseerd was, en vervolgens dat ik bijzonder was. Ik ken geen van de artsen bij naam, en ik wil geen hulp. Ik krijg nog steeds uitnodigingen om naar nova-klinieken te komen – zo heten ze niet meer – maar ik ben zoveel mijlpalen gepasseerd en sta niet meer onder controle. Negenenvijftig is oud voor dragers.

Ik dacht eerst dat het vermoeidheid was, de naweeën van een bijzonder strenge winter. Burntcoat is als een gewelfde kathedraal, lastig warm te krijgen. Alle oude pijntjes speelden op – mijn schouders zijn kapot van tillen wat ik niet zou moeten tillen, hout, pallets, en mijn handen verkrampen vaak. Soms overtuigde ik mezelf ervan dat ik permanent in remissie was. Misschien was ik als een van de laatste wonderbaarlijke, grote iepen in het park, onaangetast door ziekte. Of beheerste ik de kunst van het aanvaarden – psychologen hebben me verteld dat ik een hoge tolerantiegraad heb voor onzekerheid, alsof ik dat niet al wist. Ik weet het nu zeker. Ik heb blaasjes in de huid tussen mijn vingers. Er is die diepe pijn, het verzwakkende hart. Het formeert zich weer in mij.

Jij komt natuurlijk ook terug – wie je was toen we elkaar ontmoetten, en wat er van je werd. Niets hiervan komt terug zonder je voeten op de trap, je smaak, de druk tegen mijn rug. Je vormt jezelf opnieuw in het bed, met heldere, verbaasde ogen, je verontschuldiging voor onze troep. Ik herinner me die bedrieglijke momenten wanneer we dezelfde hap lucht, bijna dezelfde bloedstroom deelden. Ik herinner me de geur van sinaasappelbloesem van het boompje dat je me gaf, dat vreemde flirterige geschenk. De wilde kruidigheid – de geur van wakker geschudde struiken, van eau de cologne voor bezoekers, en van uitvaartcentra.

Ik heb twee namen, vertelde je de eerste avond, een is me gegeven bij de geboorte, een door de regering.

Ik vroeg: *Met welke naam zal ik je aanspreken?*

Binnenkort zal herinneren, zelfs denken, moeilijk zijn.

Mensen zeggen dat timing alles is, en dat klopt. Jij kwam net toen dat schitterende, ongunstige gesternte zich aankondigde. Ik denk aan jou als aan een boodschapper. Je was de laatste hier voordat ik de deur van Burntcoat sloot, voordat we allemaal onze deur sloten.

o

Toen ik acht was, overleed mijn moeder en kwam Naomi. Mijn vader woonde toen nog bij ons, we hadden een huis aan de rand van de stad, aan een van de steile straten die omhooglopen naar de seinheuvel, vanwaar de bergen in het binnenland te zien zijn. Het was een paar dagen voor kerst. Er lag sneeuw op de toppen, en de lucht was koud en vliedun. We waren cadeaus aan het kopen en mijn vader was met de auto gekomen – het poppenhuis dat ik wilde hebben was heel groot, te groot om te dragen, dus

ik wist zeker dat het gekocht zou worden. Mijn moeder klaagde al de hele dag over hoofdpijn. Bij elke winkel die we binnengingen kromp ze ineen.

Die lampen zijn zo fel.

Ze bleef maar treuzelen, ging steeds zitten en wreef over haar voorhoofd. We waren naar de oude bibliotheek geweest en tegen haar gewoonte in had ze geen boeken geleend. Mijn vader ergerde zich.

Waarom ben je meegekomen als je migraine hebt? Wil je naar huis?

Toen we terugliepen naar de auto struikelde ze. Mijn vader liep een stukje voor ons uit om de auto vast te starten en de verwarming aan te zetten, hij zag het niet. Ze verloor haar evenwicht en viel op de stoep, knielde heel even in de sneeuwbrig, leunde toen naar voren en ging zitten.

Adam, riep ze. Waar is Edith? Is ze daar?

Ze klonk heel kalm. Haar woorden waren langzaam.

Adam, ik kan haar niet zien.

Ik dacht dat het het begin was van een interessant spelletje – ze kon heel gek en fantasievol zijn. *Ik ben niet hier, mammi*, zei ik terwijl ik achter haar heen en weer liep. *En ik ben niet hier*. Ze stak een hand omhoog en raakte voorzichtig de lucht aan.

Ik kan niet... zien.

Ik hurkte voor haar, staarde, bewoog mijn hoofd heen en weer. Haar ogen volgden niet. Eén iris leek een zwarte planeet.

Papa! riep ik.

Mijn vader liep terug naar ons.

Ga opzij, zei hij. *Wat is er aan de hand, Naomi? Waarom zit je daar vies te worden?*

Ze stak haar armen omhoog en mijn vader greep ze en sleurde haar overeind. Toen hij losliet, wankelde ze en zakte weer in elkaar.

Hij liep met haar over het parkeerterrein, deed het portier van de Volvo open en hielp haar op de achterbank. Bij elke stap werd ze zwakker, als een stuk speelgoed waarvan de batterij bijna leeg is. Ze lag stil op het rode leer, met grote lege ogen.

Ga voorin zitten, zei hij tegen me.

Het was de eerste keer dat ik naast de bestuurder mocht zitten. Ik klikte de metalen gesp van de riem vast. Die was te los, ingesteld op een volwassene. Mijn vader startte de auto en reed ongehaast, stopte bij verkeerslichten. Om de een of andere reden dacht ik dat we gewoon naar huis gingen. Ik keek steeds achter me. Mijn moeder ademde snel, haar oogleden begonnen te zakken. Ze probeerde te praten, maar de woorden waren babygeluiden. Er kwam een klikkend geluid uit haar keel. Ik keek weer en haar gezicht lag in een plas klonterige vloeistof.

Mama heeft overgegeven. Ze heeft overgegeven.

Oké, dank je, Edith, zei mijn vader.

Ik was niet bang. Niemand in de auto leek bang voor wat er gebeurde.

Draai je nu om en blijf zitten.

Hij reed naar het ziekenhuis, stopte voor de eerste hulp en trok de handrem aan.

Blijf hier, zei hij tegen me.

Ik wil mee naar binnen.

Nee, zei hij.

Maar ik wil met mammi mee.

Hij reikte over de versnelling heen en sloeg me op de boven-

kant van mijn benen, een onhandige, ploffende mep die door mijn rok en maillot brandde. Toen stapte hij uit de auto, liep het ziekenhuis in en kwam naar buiten met een brancardier en een rolstoel. Ze schoven Naomi van de achterbank, tilden haar in de stoel en ik keek toe hoe ze naar binnen werd geduwd, haar lichaam maakte slagzij. Mijn ogen stonden vol tranen die het beeld braken en heel even zaten er twee scheef hangende vrouwen in twee rolstoelen. Ik knipperde en een ervan was verdwenen. De auto rook zuur. Het raampje naast me straalde kou uit onder mijn hand. Er stopte een ambulance naast de auto en de verplegers laadden een brancard uit.

Toen mijn vader terugkwam, verontschuldigde hij zich niet. Ik zei niets toen hij de auto verplaatste naar een parkeerplek. Hij loodste me zwijgend het gebouw in, met zijn hand tussen mijn schouderbladen.

Ik kreeg kinderboeken van de receptioniste.

Je lijkt me een slim meisje, zei ze. Je kunt deze vast al helemaal zelf lezen?

Ik luisterde hoe ze met de dokters praatte, tegen mijn vader praatte, in de telefoon praatte. Ze waren van plan mijn moeder zo snel mogelijk naar een ander ziekenhuis te vervoeren. Toen mijn vader op de wc zat, sloop ik naar de receptioniste en vroeg of ik mijn moeder mocht zien.

O nee, moppie, dat kan niet. Ze is heel erg ziek. Ze moeten haar opereren.

Wat is er met haar? vroeg ik. Is het haar hoofdpijn?

De receptioniste knikte, met een tevreden blik, alsof ik op school het goede antwoord had gegeven op een vraag. *Ja, moppie. Ze heeft een bloedpropje in haar hersenen. O, daar zijn ze...*

Het geluid van de naderende helikopter was onmiskenbaar – de woeste rotorbladen, de roffelende lucht naast het gebouw toen hij landde. Plotseling besepte ik dat alles heel erg was. Helikopters werden gebruikt om klimmers te redden die van richels waren gevallen, ze werden gebruikt om levens te redden. Heel even dacht ik dat we allemaal zouden gaan, en ik gloeide van opwinding en angst, ik had nog nooit gevlogen. Maar bijna onmiddellijk steeg de helikopter weer op, nog luider leek het, met jankende rotoren, een vlaag oorverdovend lawaai. Al snel was het alleen nog een gedreun in de verte.

Mijn vader nam me mee naar huis, roosterde een boterham en zei dat ik naar bed moest gaan.

Je moet een grote meid zijn, Edith.

Ik lag naar de lichtgevende sterren te kijken die op het plafond van mijn slaapkamer waren geplakt.

De volgende ochtend vertelde hij dat mijn moeder door de lucht naar Newcastle was gebracht en dat ze geopereerd was. Ze zou een paar weken in het ziekenhuis moeten blijven.

Het was een heel ingewikkelde operatie. Ze moesten dingen doen die betekenen dat ze een tijdlang niet zichzelf zal zijn. Ze weet misschien niet eens wie jij bent.

Hij droeg dezelfde kleren als de dag daarvoor. Zijn ogen waren gezwollen. Zijn hele gezicht leek gezwollen, de trekken waren één frons geworden.

Ze weet wel wie ik ben, zei ik.

Hij schudde zijn hoofd.

Ze is buiten bewustzijn. Christines moeder zal vandaag voor je zorgen.

We brachten kerst met z'n tweeën door en aten troosteloos plumpudding. De boom was onversierd, alleen de geur was feestelijk en geruststellend. Er was geen poppenhuis. Mijn vader had haastig een jas voor me gekocht, het prijsje zat er nog aan. Op tweede kerstdag reed hij weer naar het ziekenhuis. Ik werd door Christines ouders bedolven onder aandacht, kreeg chocolaatjes en melk. Christine vroeg of mijn moeder doodging. Ik loog en vertelde haar dat ik mee was gevlogen in de helikopter. Toen mijn vader me kwam ophalen, hoorde ik hem zachtjes met Christines moeder praten op het moment dat ik mijn schoenen en jas ging halen.

Het lijkt het monster van Frankenstein wel, zei hij. Het is echt gruwelijk.

Om de paar dagen maakte hij de reis naar de andere kant van het land. Ik bleef vragen wanneer ik haar mocht zien.

Nog niet, was het enige wat hij zei. Het gaat niet goed met haar. Ze herinnert zich niets.

Bij mijn eerste bezoek aan het revalidatiecentrum zat mijn moeder aan een tafel te tekenen. Er liep een streep stoppels door haar haar, over een groot, hoog rupslitteken. De ene kant van haar gezicht leek weggetrokken en gelift. Ik stond in de deuropening, te bang om dichterbij te komen.

Ga dan, zei mijn vader. Je wilde toch zo graag mee? Ik ga koffie halen.

Hij keek niet naar mijn moeder en had haar niet begroet.

Hij liep weg door de gang. Mijn moeder leek me niet op te merken. Ze droeg een lichtblauwe pyjama met witte sneeuwvlokken, waardoor ze er jonger uitzag. Een verpleegster kwam achter me de kamer binnen.

Jij moet Edith zijn. Je mammië heeft je gemist. Kom maar binnen.

Ze bracht me naar de tafel en trok een stoel voor me uit. Ik ging zitten. De verpleegster bond voorzichtig een sjaal om het hoofd van mijn moeder, om de paarse striem te bedekken, en knoopte hem aan de achterkant vast.

Dat is beter.

Maar ik kon de afschuwelijke wond niet ongezien maken. De tekening was kinderlijk, een boom of een mens. Mijn moeder leek onzeker over een lijn die ze trok, naar welke kant die verder moest gaan. Ik nam het potlood van haar over. Ze keek naar me. Haar uitdrukking was leeg en nieuwsgierig, als een vogel die een voorwerp op de grond inschat. Ik maakte de lijn af, tekende een nest op de tak met gespikkelde eieren erin. Haar mond ging een paar keer open en dicht, natte plofjes. Met geconcentreerde, bijna fysieke inspanning zei ze: *Bun, na, mi*. Ik keek naar de verpleegster, die glimlachte.

Wat zegt ze? vroeg ik.

De verpleegster legde haar handen op mijn moeders schouders, stopte de wiegende beweging die steeds sterker werd.

Ze stelt zich voor. Ze zegt: Ik ben Naomi.

De bloeding had enorm veel schade aangericht, en de medische ingreep had ook zijn gevolgen gehad. Er was heel precies een stukje bot uitgezaagd en verwijderd, het ongerepte vacuüm van het orgaan was verbroken. Ze hadden het weefsel hersteld, de ader afgeklemd en de bloedstroom van de hersenen was omgeleid. Tegen alle verwachtingen in had de ruptuur haar niet gedood. Naomi zou herstellen, langzaam, anatomisch, maar er was iets fundamenteels verstoord door het reparatieproces: de complexe bibliotheek van gedachten, herinneringen, emoties,

persoonlijkheid. Ze hadden haar leven gered; haar ik konden ze niet redden.

De scan na de operatie had een tweede uitstulping onthuld, inoperabel, onbereikbaar. Er hing nog een zacht rood zwaard in haar hoofd. Ze moeten het haar verteld hebben na de operatie, zodra ze in staat was iets te begrijpen. Ze verwerkte de informatie alsof die deel uitmaakte van de instructies voor haar herstel – een nieuwe manier van leven, naast een constante mogelijke dood.

Wie ze was, wie ze niet meer was, bepaalde ons leven. Jaren later, tijdens een internationale uitwisseling in Japan, probeerde ik aan mijn leermeester, Shun, uit te leggen wat er was gebeurd. Ik bestudeerde de cederhoutverbrandingstechnieken die ik sindsdien altijd heb gebruikt, en woonde bij hem en zijn gezin. De reisbeurs kwam van het Malin Centre, de directeur had zes buitengewone leercontracten geregeld, jonge kunstenaars ‘Over de vloer’ bij makers over de hele wereld. Ik zat in een dorp in de buurt van Kyoto, omringd door het enorme, blauwgrijze woud.

Shun en ik waren in de loop van de maanden gereserveerde vrienden geworden. Ik at met het gezin, beledigde hen licht met mijn onwetendheid en gebrekkige manieren, liet zijn kinderen muziek horen via een koptelefoon. Shuns werk was uitzonderlijk, oversteeg gewoon timmerwerk – hij maakte naast panelen voor de traditionele gebouwen ook ondoordringbare, zwartgeblakerde sculpturen die over de hele wereld werden verkocht. Ik was zijn eerste westerse leerling, ik probeerde greep te krijgen op vlampijpen en harssorten, probeerde te ontsnappen aan het korset van de kunsten. Shuns Engels was goed, hij had in Californië gestudeerd voordat hij het bedrijf van zijn vader erfde.

Meestal was ik een bron van ergernis en vermaak voor hem. Hij had me laten zien hoe je de verschroeiide houtskoollaag met een staalborstel kon bewerken om de prachtige nerf eronder te onthullen, maar toen ik hem over Naomi vertelde, stopte hij.

Dat woord, ‘identiteit’, zei hij, is hier nog maar net aangekomen. Het is bijzonder. We kunnen het niet vertalen.

Haar individuele karakter, Shun. Je weet wat ik bedoel.

Nee.

Haar aard, haar Naomi-heid!

Ik was een jonge kunststudent die zichzelf probeerde uit te dagen en ervaring wilde opdoen. Ik was verloren in deze vreemde, stille, andersoortige plaats – *gaijin*, een bizarre figuur van buiten. Shun hief een hand naar het bos, waar de ceders in groenverlichte rijen stonden.

Ze is je moeder. Ze kan haar aard niet verliezen als ze er niet van afgescheiden is.

Het had toen zo’n mooie verwerping van een begrip geleken.

o

Toen ik vanochtend naar de markt liep, voelde ik de eerste vleugpaniek. De kramen staan dicht op elkaar, rijen met fruit en vis en riemen, en ik moest me langs voetgangers wurmen in de smalle doorgangen. Het land, en het grootste deel van de wereld, is gevaccineerd, dus ik mag de openbare lucht delen, contact hebben, het is geen overtreding meer. Ik droeg een gewoon wit mondkapje dat door de National Health Service was verstrekt, en je had kunnen denken dat ik alleen verkouden was. Ik bedek vaak mijn handen als ik aan het werk ben of de transportkar door de stad duw. Nu droeg ik medische latexhandschoenen die ik bij de polsen had vastgeplakt.

Het was warm, mensen liepen met blote armen, genietend van de eerste echte zon. De stad is klein, de inwoners kennen elkaar. De café-eigenaren, taxichauffeurs, Sam die het verkeer regelt op het kruispunt bij het kasteel, en Ginny die samengesmolten zeepjes verkoopt en in het park slaapt. De verkopers zijn gewend om me te zien wanneer ik in overall de transportkar door de straat sleep, soms met gehoorkappen op mijn oren als het lawaai te erg is, of met mijn paarse bril op. Ze denken dat ik een slonzige miljonair ben, wat voor de helft waar is. Ik moet er nog onaangepaster hebben uitgezien met mijn verpakte blauwe handen. Of – wat ik ben – besmettelijk, paranoïde.

Rostam zag het onmiddellijk. Zijn ogen maakten een reverentie en gingen toen omhoog naar mijn gezicht. Misschien verbeeldde ik me de snelle overgang van herinnering naar terugdenken en dan compensatie. Sommige mensen onthouden, andere liever niet. Aanpassing heeft ons heel lang gekost.

Mevrouw, verkondigde hij. Het is mij een waar genoegen u hier vandaag te zien. Ik heb nieuwe aanvoer uit Damascus. Zeer verfijnde smaak. Mijn vrienden in het collectief rekenden me een speciale prijs. Ik kan het u aanbieden.

Rostam is onze straatkoning, meester van de bazaar, gekleed in leer en een vilthoed. Ik herinner me nog hoe het was toen hij de kraam overnam, een jonge man met zware wenkbrauwen, beheerst door theatrale nederigheid en het zelfvertrouwen van de wanhoop. Hij kende jou ook, via andere immigranten, het gemeenschapsnetwerk van verwanten. We hebben het niet over je, het verleden zit gewoon in ons. Ik ben een onregelmatige klant van zijn kraam. Ik heb niets met gemodificeerde tulpen of palmentuinen, hoewel ik wel hou van de rozenblaadjes die hij importeert, maar hij behandelt me alsof ik de koningin ben, ie-